

DIŞ TİCARETTE ÖDEME ŞEKİLLERİ VE VESAİK MUKABİLİ İŞLEMLERDE OPERASYONEL RİSKLER

PAYMENTS TERMS IN FOREIGN TRADE AND OPERATIONAL RISKS IN DOCUMENTS AGAINST TRANSACTIONS

Uğur VARLIK¹

Mustafa UÇAR²

Öz

Günümüzde her alanda sıkça kullanılan risk kavramı özellikle bankacılık sektörü için ayrı bir öneme sahiptir. Finansal sektör içerisinde faaliyet gösteren bankalar, faaliyetlerini devam ettirmek, sektörde yeniliklerde bulunmak ve istihdamı arttırmak amacıyla çeşitli kararlar alabilmektedirler. Bu kararlar neticesinde farklı risk grupları ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Bu risk gruplarından bir tanesi de operasyonel risktir. Operasyonel risk çeşitleri, ülke mevzuatına ve yasalarına ek olarak uluslararası kurallara uygun hizmet veren dış ticaret birimlerinin iç süreçlerinden, personel hatalarından, sistem hatalarından veya dışsal etkenlerden kaynaklanabilecek sorunlar olarak tanımlanır. Operasyonel risk çeşitlerinin incelenmesi ve ölçülmesi, bu risk çeşitleri sonucunda oluşabilecek problemlerin önlenmesinde ve birimlerin gelişimi açısından önem arz etmektedir. Bu makalede dış ticaret ödeme şekillerinden vesaik mukabili ödeme şeklinin operasyonel risk unsurları olan Personel Riskleri, Sistem Riskleri, Süreç Riskleri ve Dış Faktörler Riskleri incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılıkta Dış Ticaret, Operasyonel Risk Çeşitleri, Dış Ticarete Ödeme Şekilleri

JEL Sınıflandırması: G21, F49, Y90

Abstract

Today, the concept of risk, which is often used in every area, has a particular emphasis in the banking sector. In financial sector, banks can make various decisions in order to sustain their activities, to innovate in the sector and to increase employment. These decisions are subject to different risk groups and one of them is operational risk. Operational risks are defined as problems that may arise from the internal processes, personnel risks, systemic errors and external factors of the foreign trade units providing services in compliance with international rules and the country's legislation and laws. Examination and measurement of types of operational risks are important for preventing the problems that may arise as a result of these types of risks and important terms of the developing of the units. This paper will examine the operational risk elements, such as Personnel Risks, Systemic Risks, Process Risks and External Factors Risks of documents against payment in foreign trade.

Keywords: Foreign Trade in Banking, Types of Operational Risks, Types of Payment Methods in Foreign Trade

JEL Classification: G21,F49,Y90

¹ Sabahattin Zaim Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens., Uluslararası Finans ve Katılım Bankacılığı Yüksek Lisans Prog., Yüksek Lisans Öğr., e-posta: varlik_ugur@hotmail.com

² Prof. Dr., Biruni Üniversitesi, Öğrenci Dekanı, mustafaucar@biruni.com.tr

GİRİŞ

Bankacılık sektörünün en önemli kriterleri arasında yer alan risk kavramı 1970'lerin ilk yarısında doğup, günümüze kadar gelişen bir kavram özelliği taşımaktadır.

“Risk, zararın ortaya çıkma ihtimali olarak kabul edilmektedir. Uluslararası İç Denetim Enstitüsü (IIA) tarafından yapılan tanımlamaya göre risk; kurumun stratejik, mali ve operasyonel hedeflerini gerçekleştirilmesini engelleyecek, her türlü olayın gerçekleşme olasılığıdır. Bankaların İç Sitemleri Hakkında Yönetmelikte risk işleme ya da faaliyete ilişkin parasal kaybın ortaya çıkması veya bir giderin ya da zararın oluşması halinde ekonomik faydanın azalması ihtimali olarak tanımlanmaktadır” (Candoğan M.A. – Altan M. (2014) Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi Sayı: 31, ss. 265-276).

Günümüzde, bankacılık sektöründe yaşanan değişimler ve gelişimler sonucunda, bankaların müşterilerine sundukları ürün ve hizmetlerde farklılaşmaya gittiği görülmektedir. Bu durumun bir sonucu olarak bankalar olumlu ve olumsuz olarak farklı riskler ile karşı karşıya kalmaktadır.

Bankalar işleyiş yapıları gereği, piyasa riski, kredi riski ve operasyonel risk olmak üzere 3 tip risk grubu ile karşı karşıyadır.

Bu çalışmada; bankaların dış ticaret departmanlarının operasyonel risklerine değinilmiş, çözüm yolları ve operasyonel riski engellemeye yönelik bilgiler verilmiştir.

1. OPERASYONEL RİSK KAVRAMI VE TÜRLERİ

“Yetersiz veya başarısız iç süreçler, insanlar ve sistemlerden ya da harici olaylardan kaynaklanan ve yasal riski de kapsayan zarar etme olasılığı operasyonel riski ifade etmektedir.”(BDDK, 2012b:4)

Operasyonel riskler, personel riski, teknolojik riskler, organizasyon riski, yasal riskler ve dış risklerden oluşmaktadır.

Personel: Personel Hataları nedeniyle maruz kalınan operasyonel risklerdir.

Sistem: Bilgi teknolojileri sistemlerindeki hatalar nedeniyle maruz kalınan kayıp risklerdir.

Süreç: Doğru tasarlanmayan süreçler nedeniyle maruz kalınan operasyonel risklerdir.

Dışsal Etkenler: Kontrol altında tutulamayacak dışsal nedenlerle maruz kalınan operasyonel risklerdir.

2. DIŞ TİCARETTE ÖDEME ŞEKİLLERİ

Diş ticaret, farklı ülkelerde bulunan ticari firmaların veya şahısların birbirleri ile ticari faaliyetlerde bulunmasıdır. Ticari faaliyette bulunan firmalar ve şahıslar bankaları kullanarak ticaretlerinin daha güvenilir bir hale gelmesini sağlamaktadırlar.

2.1 Peşin Ödeme

Peşin ödeme türünde ithalatçı, malı teslim almadan mal bedelinin tamamını ya da bir kısmını ihracatçıya öder.

Peşin ödeme türü ihracatçıya bazı avantajlar sağlar. Ödemeyi malı göndermeden önce alarak finansman sağlar. Malı gönderdikten sonra ithalatçının ödeme zorluğu yaşamasından ya da ithalatçının ülkesindeki transferleri yasaklayan olası hukuksal değişikliklerden kendini korumuş olur.

İthalatçı açısından ise, malın ihracatçı tarafından gönderilmeme, gönderilen malın eksik, kusurlu ya da siparişe uygun olmama riskleri mevcuttur.

2.2 Vesaik Mukabili İşlemler

Vesaik Mukabili işlemleri 2 ana başlık altında inceleyebiliriz.

2.2.1 Görüldüğünde Ödemeli Vesaik Mukabili

Görüldüğünde Ödemeli Vesaik Mukabili İşlem, tahsil ya da ibraz bankası kendisine gelmiş olan vesaiki, gönderi bankasının talimatında belirtilen tutarın muhatap tarafından ödenmesi karşılığında muhataba teslim eder.

2.2.2 Kabul Kredili Vesaik Mukabili

'Kabul Kredili Vesaik Mukabili İşlem', tahsil ya da ibraz bankası kendisine gelmiş olan vesaiki, muhatabın mali bir evrakı (poliçe, çek ya da senet gibi) kabul etmesi karşılığında muhataba teslim ettiği işlem türüdür.

2.3 Mal Mukabili Ödeme

Mal mukabili ödemede ithalata konu olan mal, alıcının eline geçtikten bir süre sonra ödemesi yapılır. Bu tür ödeme şeklinde de ağırlıklı olarak ihracatçı riskleri üstlenmektedir (Bakan ve diğerleri, 2012, s. 214).

Bu ödeme şeklinde ithalatçı, ödeme yapmadan önce malı elde ederek kontrol olanağı bulması nedeniyle peşin ödeme türüne kıyasla daha güvencedir. Malın bedelinin satıştan sonra ödenmesi ile malın finansmanı için kaynak sağlanmış olur. İthalatçı açısından cazip olan bu ödeme şekli, ihracatçı açısından risklidir. İhracatçı malı göndererek mal bedelinin gelmesini bekler. Bedelin anlaşmaya uygun zamanda ya da tutarda geleceği konusunda bir garanti yoktur. Mal mukabili ödeme şekli çoğunlukla rekabetin yoğun olduğu satıcı piyasalarında, ihracatçının ithalatçıya güven duyduğu ve ithalatçı ile ihracatçı

arasında uzun süreli ticari ilişkilerin bulunduğu durumlarda kullanılmaktadır (Akgüç, 2013, s. 181).

2.4 Akreditifli Ödeme

Akreditif şartlı bir taahhüttür. İthalatçının bankası, müşterisinden aldığı talimat doğrultusunda belirli bir vade içerisinde belirli bir meblağa kadar akreditif metnindeki şartların ihracatçı tarafından yerine getirilmesi ve ihracata ilişkin belgelerin ibrazı karşılığında ihracatçıya ödeme yapacağını taahhüt eder (Aktepe, 2013, s. 117-118).

Akreditif işlemlerini 10 alt başlıkta inceleyebiliriz:

2.4.1 Belgesiz Akreditifler

Belgesiz akreditiflerde sadece poliçe vardır, vesaik yoktur. Akreditif lehtarını, akreditif koşullarına uygun olarak poliçe düzenler ve ibraz eder. Akreditif şartlarına uygun ibraz yapılmış ise görevli banka kendisine verilen görev kapsamında ibrazı karşılar diğer bir deyişle akreditif görüldüğünde ödemeli ise poliçeyi derhal öder veya vadeli ise kabul eder ve vadesinde öder veya iştira eder. Görevli banka teyit bankası değil ise bunları isterse yapar. Eğer görevli banka, teyit bankası olarak teyidini ekledi ise gayrikabili rücu olarak görevini yerine getirir. Amir banka da aynı şekilde kendisine yapılan uygun bir ibraz varsa bu ibrazı karşılamalıdır. Bu tür akreditifler yaygın olmayıp, itibarı çok yüksek veya teminatı tamamen garanti altına alınmış müşteriler için açılır (Özalp, 2007, s. 41-42).

2.4.2 Ticari Akreditifler

Ticari akreditifler, sağlanan mal veya hizmetin ödeme aracı olarak kullanılırlar. Ödemenin yapılması için hizmetin yerine getirildiğini veya malların sevk edildiğini kanıtlayan belgeler akreditifte talep edilir. Ödemenin gerçekleşmesi için akreditifte talep edilen belgeler akreditif şartlarına uygun bir şekilde ibraz edilmelidir. Ticari akreditifteki belgeler bir işin yapıldığını gösterirken teminat akreditifinde sunulan belgeler işin yapılmadığını beyan eden belgelerdir. Her iki akreditif türü de belgelere dayalı olduğu halde ticari akreditifler bu yönüyle teminat akreditiflerinden ayrılırlar (Özalp, 2007, s. 42).

2.4.3 Teminat Akreditifleri

Teminat, ihtiyat akreditifi, garanti tipi araçlardandır. Teminat akreditifi, ödeme garantisi ile benzer işleve sahiptir ve üçüncü bir kişi ile yapılmış olan sözleşmenin şartlarına uyulmaması durumunda akreditifte belirtilen ödemenin yapılacağını garanti etmektedir. Amir banka, akreditif lehtarına karşı bir üçüncü şahıs namına garanti vermektedir. Üçüncü bir kişinin görevini yerine getirmemesi, belirli bir işlemin şartlara uygun bir şekilde gerçekleştirilmemesi durumunda amir banka lehtara karşı ödeme yükümlülüğü altına girmektedir (Akgüç, 2013, s. 241).

2.4.4 Dönülebilir Akreditifler

UCP 500 madde 8'e göre '*Dönülebilir bir akreditif herhangi bir anda ve lehtara ön ihbar yapılmadan amir banka tarafından değiştirilebilir veya iptal edilebilir*' (UCP 500, 1993).

Bu tür bir akreditif her an iptal edilebileceği ya da lehtar aleyhinde değişiklik yapmaya olanak sağladığı için lehtara bir güvence sağlamaz. Günümüzde 'revocable/dönülebilir' akreditif açılış oranı son derece düşüktür. Dönülebilir nitelikte bir akreditifi kabul edebilecek türden bir ticari ilişkinin de var olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bir akreditifin iptali ya da değiştirilmesi için bankalar arası yazışma 46 yapılması gerekir. Bu durumda ithalatçı ve ihracatçı zaman kaybetmemek ve süreçten sakınmak için böyle bir akreditif açmayı tercih edebilirler (Kütükçü, 2013, s. 16).

2.4.5 Dönülemez Akreditifler

Dönülemez akreditif, lehtarın onayı olmadan iptal edilemez ya da koşulları tek yanlı olarak değiştirilemez. Akreditifin açılması ile amir bankasını, teyidin ilave edilmesi durumunda da teyit bankasını yükümlülük altına sokar.

UCP 600 madde 3'e göre '*Bir akreditifin dönülemez (irrevocable) olduğu belirtilmese dahi o akreditif dönülemezdir*' (UCP 600, 2007, s. 29).

2.4.6 Teyitsiz Akreditifler

Amir ve lehtar arasında bir güven varsa ve ülke riski de yoksa lehtar teyitli akreditif yerine daha az maliyetli olduğu için akreditifin teyitsiz açılmasını isteyebilir. Bu durumda amir banka ihbar bankasına akreditifi teyitsiz ihbar etmesi hususunda talimat verir. Teyitsiz akreditiflerde ihbar bankasının lehtara karşı hiç bir ödeme taahhüdü yoktur. Ancak ihbar bankasının ödeme taahhüdünün olmaması rahat ve sorumsuz davranmasını gerektirmez. Akreditif swift yoluyla gelmişse, ihbar bankası akreditifin şifre kontrolünü yapmalıdır. İhbar edeceği akreditif şartlarını incelemelidir. Lehtar tarafından kendisine ibraz edilen vesaiki incelemeli ve yerine göre lehtara yol göstermeli diğer bir deyişle makul özeni göstermelidir.

2.4.7 Teyitli Akreditifler

Teyitli akreditif; açılan akreditif metninde amir bankanın görevli bankadan ödemeye teyit vermesini talep etmesi ve bu talebin görevli banka tarafından kabul edilmesi halinde ortaya çıkan akreditif türüdür. Burada ihracatçının kendi bankası ödemeye teyit vermekte olduğundan ihracatçı açısından özellikle görüldüğünde ödemeli akreditiflerde ödemeyi erkenden alabileceği için tercih edilen bir durumdur (Ortaç, 2010, s. 70).

2.4.8 Rotatif Akreditifler

Bu akreditif türü belli dönemler halinde devamlı mal sevkiyatı olan durumlarda uygulanabilir. Aynı şekilde tekrar eden yüklemeler söz konusu olduğunda alıcı ve satıcı birbirine güven duyuyorsa bu akreditif türünü tercih edebilirler. Her sevkiyat için yeni bir akreditif açılması yerine taraflar yenilenen akreditif şeklinde tek bir akreditif açmayı tercih etmekte böylece formaliteleri ve masrafları azaltmakta, zamandan tasarruf sağlayabilmektedirler (Özalp, 2007, s. 46).

2.4.9 Devredilebilir Akreditifler

Transfer edilebilir akreditifler çoğu zaman akreditif lehtarının akreditif konusu malın üreticisi, imalatçısı olmadığı ve sadece aracılık ettiği zamanlarda kullanılmak üzere geliştirilen bir akreditif türüdür (Özalp, 2007, s. 48).

2.4.10 Karşılıklı Akreditifler

Birbirinden bağımsız iki ayrı akreditif söz konusudur. Malın asıl ihracatçısı ile ithalatçısı bir araya gelmezler ve birbirlerinden haberdar olmazlar. Bu akreditif türünü komisyon geliri sağlamak isteyen şirketler kullanır.

2.5 Harici Garantiler

Yükümlülüklerin yerine getirilmemesi temelinde maruz kalınan herhangi bir zararı finansal olarak tazmin etmek amacıyla banka (garantör) tarafından verilen taahhude Harici Garantiler ya da Teminat Mektupları ismi verilir. Teminat mektubu türleri:

- Kat'i Teminat
- Geçici Teminat
- Avans Teminat
- Ödeme Garantisi
- Garanti Teminatı
- Teminat Akreditifi

3. VESAİK MUKABİLİ İŞLEMLER VE OPERASYONEL RİSKLERİ

Tahsiller veya günlük uygulamalarda “Vesaik Mukabili” olarak da bilinen işlemler, dış ticarete önemli bir yer tutarlar.

3.1 Vesaik Mukabili İşlemler ve Özellikleri

Vesaik mukabili ödeme, vesaiklerin ithalatçıya mal bedelinin tahsil edilmesinden sonra veya ödeme için istenilen garantinin alınmasından sonra teslim edildiği işlem türüdür.

522 sayılı broşürde (URC 522, 1995, s. 9-10) ‘Tahsil’ aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır.

“Belgelerin, alınan talimat uyarınca ve

- *Ödemenin veya kabulün sağlanması,*
- *Ödeme veya kabul karşılığında belgelerin teslimi (veya)*
- *Diğer şartlara bağlı kalınarak belgelerin teslimi için bankalarca işleme alınması anlamına gelir.*

“Belgeler’ mali belgeler veya ticari belgeler anlamına gelir. ‘Mali belgeler’, poliçeler, bonolar, çekler ve para ödemesinin sağlanması için kullanılan diğer benzer belgeler anlamına gelir. ‘Ticari belgeler’, faturalar, taşıma belgeleri, tasarruf yetkisi veren belgeler ve diğer benzer belgeler veya mali belgeler olmayan diğer herhangi tür belgeler anlamına gelir. ‘Temiz Tahsil’ (Clean Collection) ticari belgelerin eşlik etmediği mali belgelerin tahsili anlamına gelir. ‘Belgeli Tahsil’ (Documentary Collection) ticari belgelerin eşlik ettiği mali belgelerin veya mali belgelerin eşlik etmediği ticari belgelerin tahsili anlamına gelir.”

Tahsil işlemleri, genellikle satıcı ve alıcının bankaları arasında geçen bir süreçtir. Çok nadir olsa da satıcı veya temsilcisi tahsil vesaikini direkt olarak alıcının bankasına gönderir.

522 sayılı broşürde (URC 522, 1995, s. 10-11) işlemin tarafları şöyle belirtilmiştir:

“Amir (İhracatçı–Principal), bir tahsili işleme alması için bir bankaya tevdi eden taraftır.

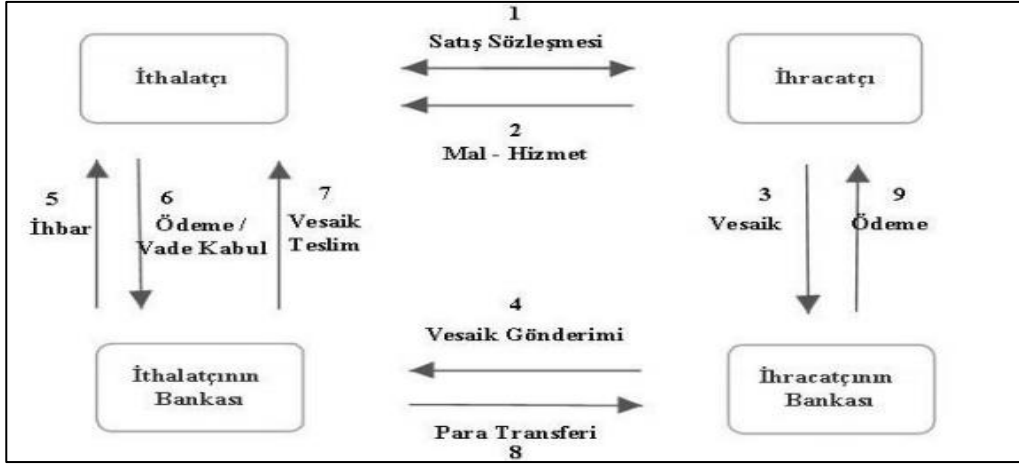
Gönderi Bankası (Remitting Bank), amirin tahsili tevdi ettiği bankadır. Tahsil Bankası (Collecting Bank), tahsil işleminin yürütülmesinde devreye sokulan ve gönderi bankası dışındaki herhangi bir bankadır.

İbraz Bankası (Presenting Bank), muhataba ibrazda bulunan tahsil bankasıdır. Uygulamada çoğunlukla tahsil bankası ile aynı bankadır.

Muhatap (İthalatçı–Drawee), tahsil talimatı uyarınca kendisine ibrazın yapılacağı kişidir.”

‘Ödeme Karşılığı Teslimde’, tahsil ya da ibraz bankası kendisine gelmiş olan vesaiki, gönderi bankasının talimatında belirtilen tutarın muhatap tarafından ödenmesi karşılığında muhataba teslim eder. İlgili tutarı da gönderi bankasına talimatında belirtildiği şekilde Swift yoluyla iletir. Bankalar arası transfer işlemlerinde MT202 mesajı kullanılır. Alıcının bankası MT400 mesajı ile de gönderi bankasına ödemenin bildirimini yapar.

Şekil 1. Vesaik Mukabili Ödeme Şekli İşleyişi

Kaynak: Karakuş, A. (2016).

3.2 Kabul Kredili Vesaik Mukabili İşlemler

'Kabul Karşılığı Teslimde', tahsil ya da ibraz bankası kendisine gelmiş olan vesaiki, muhatabın poliçeyi kabul etmesi karşılığında muhataba teslim eder. MT412 kabul mesajını da gönderi bankasına iletir.

Belgelerin muhataba tesliminin muhatapça poliçenin kabulü şartına bağlanması ve banka avalinin talep edilmemesi amir açısından tam bir tahsil güvencesi sağlamayabilir. Muhatabın poliçe bedelini vadesinde ödememesi ve/veya geciktirmesi karşısında amir, muhataba karşı, ciddi bir yaptırıma sahip olamayacaktır. Ödememe veya geç ödeme gibi hususlarda bankaların, tahsili aldıkları tarafa bilgi vermek veya poliçeyi protesto ettirmek dışında her hangi bir sorumlulukları bulunmamaktadır.

Satıcı alacağını garanti almak ya da kabul edilmiş poliçeyi bankasına teminat olarak sunmak isteyebilir. Böyle durumlarda muhatabın kabulü yanında muhatabın bankasının da aval de talep edilir. Eğer banka aval vermeyi kabul etmiyor ise gönderi bankasına durumu bildirerek yeni talimat beklemeli ve vesaiki müşterisine teslim etmemelidir. Muhatabın bankası, müşterisi lehine aval verir ise; vadesinde müşterisi ilgili bedeli ödemesine dahi kendisi ödemek zorundadır.

Aval, üçüncü bir tarafın ya da poliçede imzası bulunanlardan herhangi birinin müteselsil sorumluluk hükümleri uyarınca poliçe tutarının tamamını ödemeyi üstlendiği bir tür kefalet işlemidir. Kimi zaman poliçe alacaklısı alacağını garanti altına almak için bir banka kefaleti talep etmektedir ki bu kefalet aval vererek sağlanır (Aktepe, 2013, s. 121).

Bankalar, ilgili poliçelere aval verdikten sonra poliçeleri, poliçe alacaklısına, poliçe alacaklısının belirttiği bir finansal kuruluşa ya da kendilerinde muhafaza edebilirler. Banka kefareti olan poliçeler, farklı bankalara teminat amaçlı ya da poliçenin kırdırılması amacıyla verilmiş olabilir. Bu durumlarda teminata alan veya poliçeyi kıran finansal kuruluş aval veren (müteselsilen kefalet altında olan) bankaya, kefaretin olup olmadığına dair swift mesajı ile bilgilendirme talep ederler.

3.2.1 Poliçe Tanımı

Poliçe, alacaklının borçlusuna vermiş olduğu yazılı bir ödeme emri şeklinde tanımlayabiliriz. Lehtar, poliçenin lehine düzenlendiği, söz konusu poliçe bedelini tahsile yetkili kişi/taraftır. Lehtar genelde bir banka olmaktadır ancak buradaki lehtar kavramını poliçe bedelinin nihai alacaklısı olarak değerlendirmek yerine, amir adına söz konusu poliçe bedelini tahsile yetkili kişi/taf olarak görmek uygulama açısından daha isabetli bir yaklaşım olacaktır. Kimi ilişkilerde amirin bankasına olan borcu ve bu nedenle tahsil edilecek bedelin bankaya temlik söz konusu olabilmektedir. Bu gibi hallerde amirin söz konusu senedi bankamıza temlik ciro suyla devretmesi gerekecektir. Bunun dışındaki hallerde ise tahsil ciro su gerekecektir. Poliçenin borçlusu ise muhatap ismini almaktadır.

3.2.2 Poliçenin Şekil Şartları

Poliçenin hukuken belli şekil şartları taşıması gerekmektedir. Bu şartlardan bir veya bir kaçının poliçe üzerinde yer almaması söz konusu senedi kıymetli evrak olma konumundan çıkarır. Poliçede bulunması gereken şekil şartları aşağıda belirtilmiştir.

- Koşulsuz ödeme ifadesi
- Düzenlendiği dilde poliçe ifadesini taşıması
- Kime ödeneceğini belirtilmesi
- Para cinsi ve tutarı
- Düzenlenme yeri ve tarihi
- Keşidecinin adı, soyadı, unvanı ve imzası
- Keşidelinin adı, soyadı, unvanı ve adresi
- Ödeme vadesi

Bu noktada, ICC 522 nolu broşürün 22. maddesinde belirtildiği üzere, İbraz bankası bir poliçenin kabulünün şekil yönünden tam ve doğru olarak gözüktüğünü denetlemekle sorumlu bulunmaktadır. İhracat işlemlerinde bankalar ibraz ve/veya tahsil bankası konumunda olmamakla birlikte, belgeleri gönderen taraf olarak, tahsil bankası nezdinde her hangi bir gecikmeye veya soruna neden olmamak adına gerekli özenin üzerinde durduğumuz poliçeye ilişkin olarak gösterilmesi tahsil bankasının olduğu kadar gönderi bankasının da sorumluluğudur.

Poliselerde ödeme vadesi genel olarak aşağıdaki gibi çeşitli şekillerde gösterilebilmektedir:

- Görüldüğünde ödemeli - at sight
- Görüldüğünden belli bir süre sonra ödemeli – at ... days sight
- Keşide tarihinden belli bir süre sonra ödemeli – at ... days date
- Yükleme tarihinden belli bir süre sonra ödemeli – at ... days after shipment date
- Belirli bir tarihte ödemeli - on 30.06.2006

Şekil 2. Poliçe

D r a f t	
Date: 11.10.06 İstanbul / Türkiye	
90 days after B/L date , pay under this draft to the order of Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. the amount of USD 250,000. - (Two hundred and fifty thousand US Dollars only).	
B/L Date: 25.09.2006	
Accepted by Drawee:	Drawer:
Poliçe bedelinin borçlusunu olarak muhatabın tam adı, ünvanı, adresi ve ülkesi yazılacak	Poliçe bedelinin alacaklısı olarak ihracatçının tam adı, ünvanı, adresi ve ülkesi yazılıp, firma kaşesiyle birlikte imzalanacak
Per Aval:	

Kaynak: Kuveyt Türk (2013).

3.3 Personel Riskleri Açısından Vesaik Mukabili İşlemler

Operasyonel risklerin büyük çoğunluğu insan kaynaklı risklerden oluşmaktadır. Personelin çeşitli nedenlerle kasıtsız olarak yaptığı hataların sonuçların maddi zarar oluşabilmektedir. Bilgi eksikliği, yorgunluk ve motivasyon eksikliği gibi faktörler bu tür durumlara neden olabilmektedir. Özellikle gelişen piyasalar ile çeşitlenen ürün ve hizmet ağı, değişen hizmet sunma şekli ve karmaşıklaşan ürünler sonucunda personellerin bilgi düzeyleri yetersiz kalabilmekte ve hata yapma ihtimalleri artmaktadır (Kara, 2009).

Vesaik mukabili işlemlerde, işlem yapan personellerin bilgi düzeyleri büyük önem arz etmektedir. Bilgi düzeyi düşük, ülke mevzuatına ve uluslararası kurallara hakim olmayan personeller vesaik mukabili işlemlerde ciddi problemler yaşanmasına sebebiyet vermektedir.

Vesaik mukabili işlemler de personel kaynaklı yaşanabilecek problemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- İthalat işlemlerinde, personelin hatalı giriş yapması ve ödemenin farklı bir bankaya gönderilmesi,

- Hatalı ya da eksik ibrazların sonucunda müşterilerin güven olgusunun kaybedilmesi,
- İhracat işlemlerinde vesaiklerin hatalı bankalara gönderilmesi sonucunda vesaikin kaybolması,
- İhracat işlemlerinde bedelin talep edileceği muhabir banka bilgisinin hatalı yazılması ve ihracat bedellerinin gelişi esnasında yaşanabilecek gecikmeler ve kayıplar,
- İthalat işlemlerinde Amir bankanın (vesaiki gönderen banka) muhabir bankası yerine farklı bir muhabir banka ile gönderimin sağlanmasıyla oluşabilecek kayıplar,
- Kabul kredili ithalat işlemlerinde personelin ilgili ödeme vadesini kaçırmaması sonucunda oluşabilecek kayıplar,
- İhracat kabul kredili vesaik mukabili işlemlerde banka üst yazılarına hatalı tarih yazılması sebebiyle bedelin geç gelmesi ve müşteri memnuniyetsizliği yaşanması.
- Kabul kredili işlemlerde, poliçelerin düzenlenmesinde yapılan hataların banka personelleri tarafından fark edilmemesi sonucunda yaşanan problemler ve riskler
- Bankalar tarafından aval verilmiş poliçelerin ödemelerinde personel kaynaklı yaşanabilecek hatalar sonucunda, bankaların itibar kaybının yanında faiz ve cezai sorumluluk atına girmesi

3.4 Sistem Açısından Vesaik Mukabili İşlemler

Gelişen teknoloji, günümüzde bankacılık sektörünün tüm süreçlerinde etkin bir şekilde bilgisayar kullanımını zorunlu bir hale getirmiştir. Günümüzde banka kayıtları, raporlamalar, karar alma mekanizmaları, yetki kontrolleri, işlem onayları ve dokümantasyon gibi birçok süreç bankaların kendilerine özel olarak geliştirdikleri bilgisayar programları üzerinden yürütülmekte ve takip edilmektedir. Bu nedenlerle, bilgisayar sistemleri bankalar için hayati önem taşımaktadır ve sistem üzerindeki riskler bankalar için göz ardı edilemeyecek seviyede önemli hale gelmiştir.

Vesaik mukabili işlemler de sistem kaynaklı yaşanabilecek problemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- İşlemlerin mükerrer olarak sistem tarafından gönderilmesi,
- Sistem arızaları sebebi ile yapılamayan işlemler,
- Yazılım sürecinde sistemin hatalı kurgulanması sonucunda oluşacak işlem hataları,
- Hatalı test çalışmaları sebebiyle aksayan işlemler
- Sistemin hatalı çalışması nedeniyle aval verilmiş poliçelerin ödemelerinin gecikmesi sonucunda bankalara uygulanabilecek yaptırımlar

3.5 Süreç Riskleri Açısından Vesaik Mukabili İşlemler

Vesaik Mukabili işlemler için süreçler, ICC 522 nolu broşür ve ülke yasaları ve mevzuatları gereğince doğru bir şekilde oluşturmak ve yapılacak işlem süreçlerine personeli dâhil ederek en doğru ve verimli iş süreçlerinin belirlenmesi bankaların dış ticaret departmanları için önem arz etmektedir.

Vesaik mukabili işlemler de süreç kaynaklı yaşanabilecek problemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- İşlem süreçlerinin hatalı tasarlanması sonucunda gerçekleşen işlem hataları ve uzayan iş süreçleri sebebiyle oluşan zararlar,
- İşlem süreçlerinin hazırlanması esnasında, personelin iş süreçlerine dahil edilmemesi sonucu personelde yaşanabilecek memnuniyetsizlik ve motivasyon kayıpları.

3.6 Dış Etkenler Açısından Vesaik Mukabili İşlem Riskleri

“Bankaların maruz kaldıkları operasyonel riskler; insan, sistem ve süreç gibi içsel nedenlerle oluşabildiği gibi bunların dışında herhangi bir dış etkenden de kaynaklanabilmektedir. Bankanın kontrolü dışında gerçekleşen bu riskler sonucunda bankalar maddi ve manevi olmak üzere büyük kayıplarla karşı karşıya kalabilmektedir.” (Kara, 2009).

Vesaik mukabili işlemlerde; ülke riskleri, uluslararası kuruluşlar tarafından yasaklı listesine alınmış bankalar, şahıslar ve şirketler ile gerçekleşecek işlemler, ülke içerisinde yaşanabilecek doğal afet, terör vb. mücbir sebep kapsamı altında bankaların etki edemeyeceği durumlar dış etkenler olarak sayılabilmektedir.

Vesaik mukabili işlemler de dış etkenlerden kaynaklı yaşanabilecek problemleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- Ülke riskleri bakımından vesaik mukabili işlemlerde, ihracat bedellerinin ülkeye gelmemesi veya geç gelmesi,
- Yasaklı ülkeler, şahıslar ya da kurumların işlemlerine aracılık edilmesi sonucunda uluslararası yaptırımlara maruz kalmak,
- Doğal afet, terör vb. mücbir sebep grubuna girebilecek olaydan dolayı bankaların işlemlerini gerçekleştirememesi sonucunda oluşabilecek işlem kayıpları.

SONUÇ

Küreselleşme hareketleri sonucunda ortak bir Pazar haline gelen Dünya piyasasında, ticari ve ekonomik faaliyetlerin artış göstermesi ve bu faaliyetlerin yurt dışına kayması sonucunda, dış ticaret işlemleri daha yoğun ve aktif bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır.

Çalışma, dış ticaretteki ödeme yöntemlerinden vesaik mukabili ödemeyi ele alıp, vesaik mukabili işlemlerin uygulanmasında ortaya çıkabilecek olan operasyonel riskleri ortaya koymuştur.

Bankalar dış ticaret departmanlarında yeterli miktarda işgücü bulundurması ve çalışanlarına doğru eğitimleri verilmesi operasyonel risklerin önlenmesi açısından önem arz etmektedir. ICC 522 No'lu broşürün içerdiği maddeler bankalara fazla sorumluluk tanımlamamış olsa bile, bankaların basiretli bir iş adamı olması sebebi ile personellerinin gelişimlerine daha fazla önem vermesi gerektiği düşüncesindeyim. Hazırlanan eğitimler ile birlikte, personeller yaptıkları ya da yapacakları işlemlerde bilinçlenecek, ulusal ve uluslararası risk olgularına hakim olacaklardır. Bu durum, personellerin işlemlerde daha dikkatli ve sorumlu bir şekilde hareket etmesini sağlayacak ve operasyonel risklerin minimize edilmesine sebep olacaktır.

Özellikle bankaların müteselsilen kefalet altına alan bankaların aval verdiği poliçe işlemlerinde, banka personelinin yeterli bilgi ve birikime sahip olması gerekmektedir. Banka personellerinin poliçeleri incelemeleri esnasında yaptıkları hatalar, bankaların şekil şartları açısından uygun olmayan bir evraka aval vermesine sebebiyet verebilmektedir. Bu durumda karşısında bankalar, şekil şartları açısından uygun olmayan bir evraka taraf olmakta ve borçlunun ilgili bedeli ödememesi durumunda, borçlu taraftan poliçe bedelinin ileriki bir zamanda tahsilinde yasal olarak ciddi problemler yaşanabilmektedir.

Dış ticaret biriminde çalışan personellerin, şube çalışanları ile birlikte müşteri ziyaretleri yapması, müşterilere güven olgusu sağlayacağı gibi şubede yaşanan problemlerin analizi içinde önemli bir adım olacaktır. Müşterilerin bilinçlendirilmesi, işlemlerin sadece banka personelinin bilgisine ve tecrübesine dayalı yürümesini engelleyecektir. Müşterilerin bilgi sahibi olması, operasyonel olarak oluşacak pek çok riskin, işlemler bankaya gelmeden önce çözülmesine sebep olacaktır. Bu sebeple, bankalar müşterilerine yaptıkları işlemler ile ilgili eğitim vermesi, müşterilerin kendilerine düşen sorumluluğu bilmesine ve iki tarafın daha dikkatli ve sorumlu davranmasına sebebiyet verecektir. Bu durum, işlemlerde yaşanan hataların minimize edilmesine olanak sağlayacaktır.

Swift sistemi kullanılarak bankalara gönderilecek mesajların, birden fazla kontrol mekanizması denetiminde olması, swiftlerin gönderilmesi sürecinde hatanın minimum seviyeye çekilmesine sebep olacaktır. Swift mesajının hatalı yazılması, eksik yazılması gibi oluşabilecek hataların önüne geçilebilecektir.

Bilgi teknolojileri biriminin kendini geliştirmesi ve gerektiğinde yeni ve güncel yazılımlar satın alarak, vesaik mukabilinin hatasız olarak ödenebilmesi, yazışmaların doğru, eksiksiz ve zamanında gönderilebilmesi için hazırlıklar yapması gerekmektedir. Sisteme yüklenecek olan güncellemelerle ve sistemsel iyileştirmelerle vesaik mukabili işlemlerin hatasız olarak yapılması sağlanmalıdır.

Bankaların teftiş birimlerinde çalışan personellerin, dış ticaret konusunda donanımlı ve deneyimli olması, iş süreçleri, sistem ya da personel riskleri açısından dış ticaret departmanını doğru bir şekilde yönlendirmesi gerekmektedir. Teftiş birimlerinin dış ticaret departmanları ve şube personelleri ile ortak çalışmalar yaparak işlem süreçlerini ve sistemlerini geliştirmeye yönelik çalışmalar yapması, işlemlerde oluşabilecek operasyonel risklerin önlenmesinde yarar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- AKGÜÇ, Ö. (2013). "Dış Ticaret Finansmanı", İstanbul: Arayış Basım ve Yayıncılık.
- AKTEPE, İ. E. (2013). "Sorularla Katılım Bankacılığı", İstanbul: TKBB Yayınları.
- BAKAN, İ., O. OKKA, M. CANITEZ, B. AFŞAR, ATASAGUN, H., GEDİK, H., TÜMER, G. (2012). "Dış Ticaret İşlemler ve Uygulamalar", Ankara: Gazi Kitabevi.
- BDDK, (2012a), "Bankaların İç Sistemleri Hakkında Yönetmelik", Resmi Gazete, 28.06.2012, Sayı: 28337, http://www.bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Mevzuat/Bankacilik_Kanununa_iliskin_Duzenlemeler/1678y_onetmelik_16_7_2013_pdfhali.pdf
- BOLGÜN, K. Evren, AKÇAY, M. Barış, (2009), "Türk Finans Piyasalarında Entegre Risk Ölçüm ve Yönetim Uygulamaları Risk Yönetimi", Scala Yayıncılık, İstanbul
- BOYACIOĞLU M. A., (2002), "Operasyonel Risk ve Yönetimi", Bankacılar Dergisi, Sayı 43, ss. 51-66.
- CANDOĞAN M.A., ALTAN M. (2014) "Basel Kriterleri Çerçevesinde Operasyonel Risk Ölçüm Yöntemlerinin Karşılaştırılması: Örnek Bir Uygulama" Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 31, ss. 265-276
- COLLYER, G. (2009). "The Guide to Documentary Credits". Wiltshire: IFS School of Finance, International Financial Services Association (IFSA).
- KARA Ö. (2009), "Bankalarda Operasyonel Risk", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Bitirme Projesi, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KARAKUŞ, A. (2016). "Katılım Bankacılığında Dış Ticaret Finansmanı ve Ürünleri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Sabattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı.
- KUVEYT TÜRK. (2013). "Dış Ticaret Eğitim Dokümanı", Kuveyt Türk Katılım Bankası A.Ş. Dış Ticaret Eğitim Dokümanı. Güney Anadolu: Dış Ticaret Operasyonları Müdürlüğü.
- KÜTÜKÇÜ, Y. (2013). "UCP 600 ve ISBP 745'e Göre Akreditif Metni ve Belgeler". Ankara: Milletlerarası Ticaret Odası (ICC) Türkiye Milli Komitesi.
- LEBLEBİCİ, Teker D., ÜLENGİN, B. (2005), "Bankacılıkta Operasyonel Risk Ölçüm Modellerinin Türk Bankacılık Sektöründe Faaliyet Gösteren Bir Bankaya Uygulanması", İTÜ Dergisi/B, Cilt:2, Sayı:1, ss. 13-24.
- ORTAÇ, S. (2010), "Dış Ticaret İşlemleri, Muhasebe Uygulamaları ve Uygulamaların Muhasebe Standartları Karşısındaki Durumu", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: T.C. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı.

ÖZALP, A. (2007). "Dış Ticarete Yeni Kurallar UCP 600'ın Kullanılması ve Akreditif", İstanbul: Türkmen Kitabevi.

UCP 500. (1993). "ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits 1993 Revision", Paris: The International Chamber of Commerce (ICC).

URC 522. (1995). "Uniform Rules For Collection (URC 522)", Paris, ICC.

UCP 600. (2007). "ICC Uniform Customs and Practice for Documentary Credits 2007 Revision", Paris: ICC.